

SUPERDIVERZITA, KOMPLEXITA A MULTIMODÁLNOST

Druhá mezinárodní konference o sociolingvistice, která se konala 6.–8. 9. 2018 v Budapešti, navazovala obsahově i organizačně na konferenci, jež se uskutečnila tamtéž v roce 2016 (viz Hanusková, 2017). Spojovala je i stejná zastřešující témata, tj. superdiverzita, komplexita a multimodálnost. Superdiverzita se v mezinárodní sociolingvistice stala populárním termínem, postihujícím prohlubující se jazykovou, komunikační a sociokulturní diverzitu dnešních (zejména evropských) zemí. Tento koncept byl využit i k popisu jazykové situace v České republice (viz např. Sloboda, 2016; Nekvapil – Sherman, 2018). Pokud jde o komplexitu, tento pojem navazuje na poznatky teorie systémů, zdůrazňující dynamičnost systémů, interakci mezi různými úrovněmi systémů i mezi samotnými systémy, jejich otevřenost, přístupnost, polycentričnost, dynamičnost vztahu mezi centrem a periferií a od toho se odvíjející proměnlivost systémů a jejich historičnost. Ačkoli takové pojetí zřetelně připomíná myšlenky zformulované v Pražské škole už v 60. letech minulého století (viz Vachek, 1966), včetně myšlenky jazyka jako „systému systémů“, na tento zdroj se nenavazuje a v popředí je koncept complexity a komplexní sociolingvistiky rozvíjený J. Blommaertem (viz např. Blommaert, 2013, s. 10–13). Multimodálnost, poslední z hlavních témat konference, pak představuje jeden z aspektů této komplexnosti – analýza multimodálnosti komunikace je dnes široce akceptována a souvisí s přesunem pozornosti od analýzy komunikačních vlastností jazykových prostředků k analýze *všech* prostředků, které se podílejí na utváření významu v komunikační události; disciplinárně se tento posun projevuje obnoveným zájmem o sémiotiku.

Budapešťská konference se konala na Univerzitě Loránda Eötvöse (ELTE), jejím hlavním organizátorem byl Tamás Eitler z tamější katedry anglistiky a zúčastnilo se jí na 400 odborníků z více než 50 zemí. Oproti prvnímu ročníku konference

se tak počet účastníků přibližně zdvojnásobil (srov. Hanusková, 2017, s. 357). Poměrně hojně byli zastoupeni i odborníci z Česka (kromě autorů této zprávy dalších 21). Vysoký počet účastníků vedl k tomu, že jejich vystoupení musela být uspořádána do deseti paralelních sekcí.

Příspěvky byly různorodé, neboť organizátoři pojímali sociolingvistický výzkum velmi široce (takže zahrnuty byly např. sekce dialektologie, ale i diskurz, sekce jazyková krajina, ale i vzdělávání, dále např. sekce gender, sociální média, identita, ideologie, multilingvismus, jazykové plánování aj.). Tím bylo patrně dáno i to, že ne všechny příspěvky se orientovaly na uvedená tři hlavní témata konference, což platilo i pro osm přihlášených panelů.

Účinkování v sekcích uvedlo šest plenárních přednášek. První z nich přednesla Helen Kelly-Holmes. Ta působí na univerzitě v irském Limericku a dlouhodobě se věnuje jazyku a komunikaci v ekonomické doméně. K multimodální komunikaci ji přivedla zejména analýza webových stránek ekonomických subjektů (podniků a nadnárodních korporací) a multilingvních rysů reklamy. V provokativním titulu své přednášky *The future of sociolinguistics in the speech community of one?* problematizovala tradiční sociolingvistický pojem řečové komunity a zdůraznila, že dnešní reklamní diskurz se v zásadě zaměřuje na jednotlivé víceméně autonomní sociální aktéry, na „masové individuuum“, a v tomto smyslu konstruuje „trh jedince“ a *možná* přispívá i k vytváření „řečové komunity jednoho člověka“. Její přednáška tak byla příspěvkem k jednomu z aspektů superdiverzity, spjatému s rozmachem komunikačních technologií.

Druhou plenární přednášku měla domácí lingvistka Csilla Bartha, která se dlouhodobě zabývá menšinovými jazyky, včetně minoritního jazyka neslyšících. Široká, ale zároveň specifická problematika jejího vystoupení byla dobře vystižena v barokně košatém titulu prezentace: *Multimodal semiotic repertoires, competing epistemologies, and bio-social-cultural understanding of human*

diversity: SIGNificant chance and the deaf community in Hungary. V popředí její pestré přednášky byly pojem multimodalnosti (znakovost jako taková, konkrétně znakové praktiky neslyšících, viz i aktualizaci výrazu *SIGNificant* v názvu přednášky) a pojem komplexity, která v autorčině podání zahrnovala nejen aspekty sociální a kulturní, ale i biologické. S tradiční sociolingvistikou ji pak spojoval koncept komunity neslyšících vztahovaný k situaci v Maďarsku.

Třetí plenární přednášku proslovala Anna Verschik z Tallinské univerzity, která je autorkou řady výzkumů týkajících se jazykové situace pobaltských států, jazykového kontaktu a vícejazyčnosti. Její přednáška *English-Estonian contacts: Conceptualizing language change* se zabývala strukturálními změnami pozorovanými v estonštině a jejich případnou souvislostí s jazykovým kontaktem mezi estonštinou a angličtinou, která se v Estonsku od 90. let uplatňuje ve školství, populární kultuře a různých technických odvětvích. V analýzách jazyka estonských blogů o módě a životním stylu ukazovala, jak kontaktní lingvistika recipuje poznatky výzkumu vícejazyčnosti: Například při formulování závěrů o adaptaci přejímek je podle Verschikové třeba zohlednit skutečnost, že ve vícejazyčných situacích komunikují uživatelé v různých modech, z nichž jen některé (tzv. monolingvní mody) předpokládají striktní oddělování jazyků.

Jan Blommaert (Tilburg) se ve své plenární přednášce nazvané *New modes of interaction, new modes of integration* věnoval otázce, jak může zkoumání nových forem sociální interakce, zejm. online vs. offline komunikace, přispívat k rozvoji sociální teorie a přehodnocování jejích dosavadních poznatků. Zaměřil se přitom na integraci jako na jeden z klíčových konceptů sociologie 20. století. Základní předpoklad symbolického interakcionismu, podle nějž jsou všechny formy sociálního jednání založeny na interakci, Blommaert konfrontuje s měnícími se interakčními vzorci, zejména s masivním užíváním nových komunikačních technologií od počátku století. To podle něj způsobilo kompletní reorganizaci sociálního světa a stojí také za výraznou proměnou podob integrace. Na konkrétním případě komunikační sítě jednoho zahraničního studenta v Holandsku pak ukázal, jak nástroje mobilní a online komunikace umožňují lidem pobývajícím v zaha-

ničí „žít“ na více místech světa zároveň, tj. integrovat se v různých skupinách nacházejících se na vzdálených místech planety, přičemž pevnost vazeb k jednotlivým komunitám se značně liší. Základní proměna forem integrace tedy spočívá v tom, že život v zahraničí už neznamená totální odloučení od míst a komunit, z nichž migrant pochází, a zároveň nevede ani ke „kompletní integraci“ v hostitelské společnosti. Klasické pojetí integrace jako zapojení jedince do hlavního proudu společnosti se v důsledku toho stává neudržitelné, protože v současné situaci lze hlavní proud jen stěží definovat (srov. Blommaert – Brandehof – Nemcova, 2017). Moderní podoby integrace tak přispívají k rozvoji „společnosti sítí“ (*network society*; viz Castells, 1996). V závěru přednášky Blommaert vyzval přítomné sociolingvisty, aby při empirickém zkoumání sociálních interakcí na mikrorovině zvažovali také jejich možnou relevanci pro rozvíjení sociální teorie.

Na všechna tři hlavní témata konference odkazoval titul plenární přednášky Alastaira Pennycooka (Sydney) *Ordinary diversities, complex assemblages and other modalities* a výrazně se promítla také v jejím obsahu. S předchozí přednáškou J. Blommaerta ji spojovala problematika nových komunikačních technologií a jejich vlivu na současné proměny sociálního světa. Pennycook se zabývá výzkumem v oblastech jako globální šíření angličtiny, vztah jazyka a populární kultury a komunikace v současném městském prostředí, a to obvykle v kontextu migrace a prohlubujícího se propojení světa (či alespoň jeho částí) prostřednictvím mobilních komunikačních technologií. Jeho přednáška analyzovala, jakých podob může v kontextu globální migrace a snadno dostupné mobilní komunikace nabýt to, co je v české lingvistické tradici označováno pojmem komunikační situace (srov. např. Kaderka, 2013), a zabývala se otázkou, jak tyto podoby komunikačních situací vystihnout v rámci sociolingvistiky. Konkrétně šlo o komunikační situace, které pro své účastníky mají zcela každodenní charakter, z hlediska tradičního (socio)lingvistického popisu se však jeví jako výjimečné svou nepředvídatelnou jazykovou i senzoricou diverzitou a z nich vyplývající multimodalitou a vysokou mírou komplexity. Příkladem může být situace (zdokumentovaná v Pennycookově etnografickém výzkumu), v níž v obchodě se severoafrikými

a blízkovýchodními potravinami nacházejícím se v Japonsku probíhá rozhovor zákazníkka ze severní Afriky a bangladéšského prodáváče, při kterém oba komunikují mobilními telefony ještě s dalšími lidmi a prodáváč navíc sleduje reprezentační kriketový zápas Bangladéše odehrávající se ve Walesu. Výzvou, která z povahy podobných komunikačních situací vyplývá pro sociolingvistiku, je podle Pennycooka popsat, jak se multilingvní, multimodální a multisenzorické komunikační situace v jednotlivých případech ustávají a které jejich aspekty mají znakový potenciál.

Poslední plenární přednáškou bylo vystoupení Leonie Cornipsové (Amsterdam) s názvem *Welcome to the periphery: Ridiculing the standard, minoritising the regional language, and consequences for child acquisition research*. Přednáška byla věnována výzkumu užívání limburštiny, lokální variety nizozemštiny, která je někdy považována za součást nizozemštiny (např. v oficiálních statistikách), jindy je chápána jako samostatný jazyk. Leonie Cornips a její kolegyně řeší otázku potenciálního jazykového posunu u mluvčích limburštiny, a to i prostřednictvím výzkumu jazykového chování a jazykových kompetencí dětí. Na základě zúčastněného pozorování a nahrávek v mateřských školách navštěvovaných limbursky mluvícími dětmi přednášející ukázala, že už od raného věku dochází k socializaci týkající se volby variety v komunikaci: limburština se používá při utváření neformálních situací, ale ve formálních interakcích se užívá spíše standardní nizozemština. Například v situaci, kdy učitelka ve třídě mluví nizozemsky, se žáci domnívají, že oslovuje všechny, ale když mluví limbursky, mají za to, že oslovuje jen některé z nich a že se nejedná o oficiální požadavek. Jinými slovy limburština nese pro děti příznak lokálnosti, neformálnosti nebo autentičnosti, zatímco standardní nizozemština pro děti znamená, že musejí dávat pozor. Protože nizozemština je indexem vyššího statusu než limburština, předpokládá se, že děti v dospělosti již nižší varietou mluvit nebudou. Tento předpoklad a zároveň otázky týkající se potenciálních nevýhod jejich vícejazyčnosti motivovaly experimentální výzkumy zaměřené na jejich slovní zásobu. Ty ukázaly, že limbursky mluvící děti nemají opožděný jazykový vývoj (jejich dovednosti ve standardní nizozemštině jsou stejné jako u jiných dětí). Mají však tendenci v ústních

testech neodpovídat v limburštině, nejspíš proto, že považují testy za formální situace, v nichž je vhodné používat standardní nizozemštinu. Leonie Cornips uzavřela svoji přednášku úvahou o otázkách jazykové politiky v mateřských školách, a to i vzhledem k pozorovanému statusu limburštiny. Zabývala se také otázkou, jestli děti ztratí výhody vícejazyčnosti, pokud na základě školních zkušeností svoji lokální varietu časem opustí.

Nemůžeme samozřejmě podat vyčerpávající přehled všeho, co se odehrálo v jednotlivých panelech a sekcích. Každý účastník konference musel postupovat přísně výběrově a to se týká i autorů této zprávy. V dalším textu uvádíme jen stručný výběr z toho, čeho jsme byli přítomni a co nás zaujalo.

Jeden z osmi panelů byl věnován vzniku a charakteru výzkumu vztahu společnosti a jazyka (z dnešního pohledu sociolingvistiky) v někdejším Sovětském svazu v letech 1920–1940. Zaujalo nás zde diskurzneanalytické zaměření příspěvku Kapitoly Fjodorovové (Petrohrad), která se věnovala akademickému jazyku tehdejších ruských lingvistů a na příkladu debaty ruského sociolingvisty Jevgenije Polivanova s žáky Nikolaje Marra ukázala, že vyjadřování oponujících lingvistů záviselo i na sociálním zázemí („třídní příslušnosti“), z něhož pocházeli. S hlavními tématy konference byl více propojen příspěvek Victorie Gulidové (Petrohrad), která poukázala na řadu shodných, ale i rozdílných rysů angloamerické sociolingvistiky 60. let (W. Labov, J. Fishman, D. Hymes aj.) a sociolingvistiky *avant la lettre* 20. let v Sovětském svazu (B. Larin, L. Jakubinskij, L. Ščerba aj.). Zajímavé bylo např. srovnání přístupů W. Labova a B. Larina, který dokázal už ve 20. letech vystihnout jazykovou a komunikační rozmanitost urbánního prostředí.¹

V rámci panelu *Regimenting the public sphere: The politics of visibility* zaznělo sedm příspěvků, jejichž východiskem byla analýza komunikačních praktik zaměřených na omezování, nebo naopak zajišťování „viditelnosti“ (*visibility*) každodenních fenoménů (jazyků, grafických systémů, ale například také zahalených vlasů) ve veřejné sféře. Obvykle šlo o fenomény vymykající se ve zkou-

¹ Základní Larinovy práce o lingvistickém výzkumu města byly zařazeny do výboru Larin (1977).

maných společnostech dominantním představám o tom, co je ve veřejné sféře přijatelné, a vnímané jako indexy širších socioekonomických problémů. Viditelnosti v diskurzní rovině se zabýval například příspěvek Jana Zienkowského (Brusel) o „zviditelňování rasismu“ ve Vlámsku, který analyzoval pokusy reagovat na relativizaci rasismu, se kterou pracují představitelé tamních nacionalistických politických stran. Tyto reakce mají například podobu masového šíření každodenních zkušeností s rasismem prostřednictvím sociálních sítí. Viditelnosti, konkrétně viditelnosti jazyků, ve fyzickém veřejném prostoru se týkal příspěvek Petteriho Laihonena (Jyväskylä), který byl založen na terénním výzkumu v komunitách Csángóů v Rumunsku. Laihonenu výzkum zdokumentoval, že po uznání skupiny *oficiální* minoritou, o němž v roce 2001 rozhodla Rada Evropy, se namísto historického dialektu skupiny (příbuzného maďarštině) ve veřejných prostorech, zejména školách, objevuje současná standardní maďarština, a tak se konstruuje přináležitost Csángóů k určitému „pomyslnému společenství“ (*imagined community*). Niels Uhlendorf (Lüneburg) analyzoval v souvislosti s otázkou viditelnosti ve veřejném prostoru biografická interview s iránskými migranty usazenými v Německu. V interview identifikoval biografické záznamy tzv. sebeoptimalizace (*self-optimization*), pokusů migrantů přizpůsobit svůj vzhled a další veřejné projevy představě ideálního migranta formulované v různých druzích veřejných diskurzů v Německu.

Kritickou sociolingvistiku reprezentovaly příspěvky přednesené v panelu *Language and affective capitalism* zaměřené na různé formy využívání lidské emocionality (*affect*) pro dosahování zisku a udržování sociální nerovnosti a v této souvislosti na diskurzní praktiky, které takové využívání emocí odhalují. Příspěvek Alfonsa del Percia (Londýn) se týkal programu pro mladé nezaměstnané z londýnských předměstí, obvykle příslušníky etnických a jazykových minorit, kteří čelí strukturálním překážkám při vstupu na pracovní trh. Etnografické zkoumání odhalilo, že program měl tyto překážky překonat tréninkem uvažování a vyjadřování, který by odstranil nesoulad projevu „klientů“ s dominantními společenskými představami o přijatelné emocionalitě. Sirpa Leppänen (Jyväskylä) se zaměřila na jev označovaný jako *playbour*, tj. typ práce, v níž je hlavním principem

produkce i spotřeby hravost, a která proto podporuje tradiční představě o práci v kapitalismu jako o tiché, závažné a efektivní činnosti. Případová studie o internetových komicích produkujících videa pro finské publikum poukázala na to, že ekonomická úspěšnost *playbour* závisí na schopnosti producenta mobilizovat škálu příhodných sémiotických zdrojů a že jako s dalšími typy současných modelů práce je i s *playbour* spojeno riziko ekonomické nejistoty.

Uveďme si ještě několik prezentací, které zazněly vně panelů. Mnoho přednášejících se zabývalo různými podobami a aspekty vícejazyčnosti, mimo jiné ve vztahu ke vzdělávání a jazykové politice. Heini Lehtonen (Helsinky) představila akční výzkum, který proběhl ve školách na předměstí Helsinek, jejichž žáci jsou až z 50 % vícejazyční. Jeho cílem bylo zvýšit povědomí učitelů a žáků o multilingvistice a zjistit, zda je možné ve školách vyvinout komunikační praktiky, v nichž žáci nebudou limitováni očekáváními vyplývajícími z představy monolingvistice jako normy osvojování a užívání jazyka, například ideálem rodilého mluvčího, zaměňováním lingvistické a etnické identity a podobně. Příspěvek Danieleho Artoniho (Verona) srovnával jazykovou politiku států jižního Kavkazu v postsovětském období; především se zaměřil na postavení ruštiny a angličtiny ve veřejném vzdělávání. Ze srovnání různých forem jazykové politiky vůči oběma jazykům vyplývá, že angličtina v postsovětském období doplnila, ale nenahradila ruštinu, která je nadále součástí vzdělávání například s ohledem na potřeby regionálního obchodu. Helena Ōzorencik a Magdalena Hromadová (Praha) představily výsledky terénního výzkumu ve dvou školách v Praze, které dlouhodobě vzdělávají tzv. žáky s odlišným mateřským jazykem. Cílem výzkumu bylo popsat jazykovou politiku škol v oblasti výuky češtiny jako druhého jazyka a identifikovat její vztah k oficiální jazykové politice České republiky. Výzkum mimo jiné odhalil, že obě školy svou jazykovou politiku vyvinuly nezávisle na státu jako řešení vzdělávacího problému, s nímž se dlouhodobě a každodenně potýkají, protože státní jazyková politika i finanční a metodologická podpora poskytovaná školám dlouhodobě zaostávaly za jejich potřebami. Zajímavý, lokálně relevantní příspěvek přednesl Shanhua He (Yangzhou), který se zabýval tím, jak jsou prezentovány otázky týkající se ja-

zyka ve formulářích užívaných při sčítání lidu ve středoevropských a východoevropských zemích, a vyvozoval z toho poznatky o organizovaném jazykovém managementu v příslušné zemi, zejména pokud jde o vztah národní identity a dominantního jazyka.

Vít Dovalil (Praha) se zabýval problematikou volby jazyka v oblasti mezinárodního turismu v Praze. S využitím teorie jazykového managementu zkoumal pomocí metody zúčastněného pozorování a krátkých interview, jaké jazykové problémy v dané oblasti vznikají, jak se s nimi účastníci vyrovnávají a do jaké míry představuje volba angličtiny nejlepší řešení těchto problémů. Tématem prezentace Adama Kříže (Praha) kombinující sociolingvistický a psycholingvistický přístup bylo osvojování druhého jazyka a atrice mateřského jazyka (tj. částečná ztráta jazykové kompetence) u Slováků žijících v Česku s ohledem na jejich slovní zásobu.

Tamah Sherman a Jiří Homoláč (Praha) přednesli příspěvek na téma získávání a užívání českých jmen Vietnamci. Analyzovali rozhovory s vietnamskými respondenty a internetové texty, jejichž tématem byly volba, užívání a změna jména. Ukázali, že velká část dotazovaných sice má české jméno, ale že toto jméno má u lidí různých generací odlišné funkce a že někteří je během života přestávají užívat a vracejí se k vietnamskému jménu. Tyto tendence jsou podle autorů dokladem toho, že se proměňuje přístup české většiny k vietnamské menšině (jistá míra odlišnosti je tolerována, nebo dokonce vítána) a že se – mimo jiné právě díky proměně náhledu majority na Vietnamce – zvyšuje u mladých Vietnamců jejich etnické sebeuvědomění (a ochota užívat v kontaktu s majoritou jen vietnamské jméno).

Christiana Themistocleous (Reading) se zabývala jazykovými krajinami kyperského města Nikosie rozděleného od 60. let tzv. zelenou linií na kyperskou a tureckou část. Přednášející ukázala, jak vývoj jazykové krajiny (například počet značek, nápisů a dalších veřejně umístěných artefaktů) souvisí s konkrétními historickými událostmi a jak se volba jazykových kódů, a zejména demonstrativní vícejazyčnost v jazykové krajině podílí na konstruování především politických sdělení.

Dalším významným tématem budapeštské konference bylo užívání jazyka i jiných komunikačních modů v nových médiích. Ondřej Pro-

cházka (Ostrava) se věnoval utváření a vyjadřování identit v souvislosti s vyjednáváním norem na facebookové stránce Polandball 2.0, která se zaměřuje na jeden typ internetových memů vyjadřujících geopolitickou satiru (na jejich tvorbu, sdílení, reakce na ně). Přednášející věnoval pozornost komentářům reagujícím na domnělé prohřešky proti normativnímu řádu komunity. K utváření identit přistupoval jako k chronotopicky organizovanému jevu – memy se vyskytují v konkrétních časoprostorových konfiguracích, které ratifikují určité komunikační praktiky a způsoby, jimiž se diskutující k memům vztahují. Kamila Mrázková a Jiří Homoláč (Praha) se zaměřili na diskurzní praktiky a identity v twitterových a facebookových profilech českých novinářů. Všimli si mimo jiné toho, zda se v nich pisatelé prezentují jako novináři, nebo vystupují jako soukromé osoby, resp. jakým způsobem se tyto identity v jejich příspěvcích mísí. Působení novinářů na sociálních sítích podle autorů přispívá k rozostřování hranic mezi tradičními a sociálními médii. Politickému diskurzu v sociálních médiích se věnoval příspěvek Jana Chovance (Brno), který analyzoval sebezprezentační strategie populistických politiků ve videobložích reagujících na aktuální události. Na materiálu videí Tomia Okamury zveřejňovaných na Facebooku autor popisuje užívané diskurzní strategie a charakteristické rysy populistického stylu, jako jsou ambivalence, intenzifikace pomocí opakování, ironie aj. Sylvie Válková a Jana Kořínková (Olomouc) zkoumaly komplimenty a hodnotící výroky v online komentářích k hudebním videím. Analýza srovnávající komentáře k nahrávkám s vážnou a populární hudbou byla zaměřena zejména na rozdíly v užitých lexikálních a syntaktických prostředcích a na strukturu sekvencí mluvních aktů. Prezentace Erhana Aslana a Camilly Vásquezové (Reading) byla věnována jazykovým ideologiím v online komentářích k internetovým memům. Autoři zkoumali sociolingvistické a metajazykové charakteristiky v příspěvcích uživatelů serveru Youtube komentujících populární mem *Cash me outside/how bah dah*, který zachycuje specifický verbální projev mladé dívky v televizní reality show.

Na konferenci byly zastoupeny také příspěvky věnované jazykové výuce a jazykovému poradenství. Vztah sociální identity k volbě výslovnostního modelu při výuce angličtiny jako druhého

jazyka byl tématem příspěvku Dicka Smakmana (Leiden). V případě, že mají studenti angličtiny možnost zvolit si podobu výslovnosti podle své preference, zpravidla si mohou vybrat mezi výslovností britské a americké angličtiny, popř. angličtiny, která se neřídí striktně normou roditelých mluvčích. Výzkum motivací pro volbu výslovnosti u vybrané skupiny studentů holandské univerzity ukázal, že většina z nich si zvolila tradiční výslovnostní normu britské angličtiny, kterou považovali za prestižní varietu, zatímco vyjádření osobní identity při volbě akcentu nepředstavovalo jejich prioritu. Andjel Starčević a Klara Bilić Meštrić (Záhřeb) představili výsledky dotazníkového online šetření, v němž mohli respondenti vyjádřit retrospektivní hodnocení svých zkušeností s působením učitelů ovlivněných ideologií standardního jazyka, především s různými druhy oprav a metajazykových komentářů. Výzkum byl založen na předpokladu, že učitelé ovlivnění ideologií standardního jazyka mohou působit negativně jako „*language breakers*“. Ti podle autorů příspěvku (na rozdíl od „*language brokers*“) nenapomáhají hladkému průběhu komunikace, jejich působení vede spíše ke vzniku konfliktů a komunikačních bariér.

Martin Beneš (Praha) analyzoval nahrávky telefonních interakcí v jazykové poradně Ústavu pro jazyk český AV ČR, v nichž tazatelé vyjadřovali nesouhlas s poskytnutou odpovědí na jazykový dotaz. Sledoval přitom mimo jiné způsob, jímž je nesouhlas vyjadřován, a zkoumal motivaci a argumentaci tazatele pro jeho nesouhlasné stanovisko. Na stejném materiálu nahrávek z jazykové poradny zkoumal Ondřej Dufek (Praha) jazykové ideologie, které v interakcích vyjadřují jednak tazatelé, jednak lingvisté reprezentující jazykovou poradnu. Předmětem jeho zájmu byly rozdíly mezi ideologiemi obou skupin mluvčích a prostředky, jimiž jsou tyto ideologie vyjadřovány. Jazykové ideologie podle Dufkova výzkumu častěji vyjadřují tazatelé, kteří také zpravidla zastávají konzervativnější ideologie než dotazovaní lingvisté.

Z příspěvků věnovaných dalším tématům uvedme ještě vystoupení Guilleherma Heuricha a Jana Davida Haucka (Londýn), kteří se věnují antropologickému výzkumu přírodních společenství obývajících Jižní Ameriku. Ti představili fenomén „variance na úrovni kódů“, která na roz-

díl od jiných forem variace stojí obvykle mimo zájem lingvistiky. Antropologický výzkum podle Heuricha a Haucka přináší informace o široké škále kódů, které jejich uživatelům slouží k různým formám komunikace, tradičně ale nejsou považovány za komunikační nástroje na úrovni jazyka (např. pidžiny sloužící mezidruhové komunikaci, např. lidí a psů; zpěv a jiné hudební projevy sloužící ke komunikaci s božstvy a duchy). Příspěvek tak poukázal na ideologické pozadí konstrukce jazyka a na to, jak se ideologie jazyka podílejí také na konstrukci protikladu mezi kulturním a přírodním.

Hayden Blain, Tim McNamara a Chloé Diskin (Melbourne) zkoumali pomocí aparátu konverzační analýzy v kombinaci s poststrukturalistickou analýzou diskurzu specifickou preferenční strukturou oprav v rozhovorech homosexuálně orientovaných Číňanek žijících v australském Melbourne. Opravy jsou jedním z interakčních nástrojů, jimiž lesbické mluvčí vyjednávají své identity, které jsou předmětem represivního diskurzu, zejména diskurzu čínské heteronormativity.

Martin Havlík a Eliška Zaepernicková (Praha) se zabývali rozdílem mezi nezbytnými a zbytnými („luxusními“) anglicismy v češtině, tj. mezi takovými přejímkami, které v češtině nemají domácí ekvivalent, a těmi, k nimž domácí ekvivalent existuje. Výzkum zaměřený na příslušnost anglicismů těchto kategorií k různým sociálním sférám a na jejich výslovnost ukázal, že nezbytné přejímky patří zejména do oblasti technologií a dopravy, zatímco zbytné přejímky označují hlavně jevy ze sféry volného času a zaměstnání. Nezbytné přejímky si kromě toho uchovávají původní výslovnost ve větší míře než přejímky zbytné.

V sekci věnované multimodalitě vystoupil Jakub Kopecký (Praha) s příspěvkem analyzujícím argumentaci v dokumentárním filmu. Na příkladu snímku *Matrix AB* ukázal, jak dokumentaristé využívají prostředky různých sémiotických modů (zejména verbálního a vizuálního) a jejich kombinace k výstavbě multimodální argumentace podporující hlavní sdělení dokumentu. Pomocí filmového obrazu a stříhu mohou být např. konstruovány vizuální metafory, antiteze a jiné rétorické figury, které podporují, nebo naopak zpochybňují verbální sdělení postav vystupujících ve filmu.

Budapešťská konference poskytla svým účastníkům především určitý přehled o tom, co hýbe

současnou sociolingvistikou, jaká jsou její centrální i okrajová témata a jaké metody a jejich kombinace dnes sociolingvistika používá. Při snaze o získání podrobnějšího vhledu do jednotlivých témat a přístupů ovšem účastník narážel na limity dané počtem příspěvků a zmíněným množstvím paralelních sekcí, takže se mu ve zvolených oblastech dostalo vždy jen malé „ochutnávky“. V tomto úsilí však budou moci účastníci pokračovat příští rok v Praze, kde se po dvou úspěšných budapeštských ročnících bude v srpnu 2020 konat konference třetí. Organizace se ujme Filozofická fakulta UK spolu s Ústavem pro jazyk český AV ČR. Jejimi zastřešujícími tématy budou „rozmanitost, nová média a jazykový management“ (*diversities, new media and language management*). Zejména v prvních dvou tématech tak bude pražská sociolingvistická konference úzce navazovat na předchozí budapeštské ročníky.

LITERATURA

- BLOMMAERT, J. (2013): *Ethnography, Superdiversity and Linguistic Landscapes: Chronicles of Complexity*. Bristol – Buffalo – Toronto: Multilingual Matters.
- BLOMMAERT, J. – BRANDEHOF, J. – NEMCOVA, M. (2017): New modes of interaction, new modes of integration: A sociolinguistic perspective on a sociological keyword. *Tilburg Papers in Culture Studies*, 202. Dostupné online na adrese: <https://www.tilburguniversity.edu/upload/ca9314c9-a17a-4a67-a7a8-1e7156cb080d_TP-CS_202_Blommaert%20et%20al.pdf>.
- CASTELLS, M. (1996): *The Rise of the Network Society*. London: Blackwell.
- HANUSKOVÁ, M. (2017): 1st International Conference on Sociolinguistics 2016. *Slovo a slovesnost*, 78, s. 356–360.
- KADERKA, P. (2013): Pragmatika situace. *Slovo a slovesnost*, 74, s. 13–40.
- LARIN, B. A. (1977): *Istorija ruskogo jazyka i obščeye jazykoznanije: Izbrannye raboty*. Moskva: Prosvěščenije.
- NEKVAPIL, J. – SHERMAN, T. (2018): Managing superdiversity in multinational companies. In: A. Creese – A. Blackledge (eds.), *The Routledge Handbook of Language and Superdiversity*. Oxford: Taylor and Francis, s. 329–344.
- SLOBODA, M. (2016): Transition to super-diversity in the Czech Republic: its emergence and resistance. In: M. Sloboda – P. Laihonon – A. Zabdrowskaja (eds.), *Sociolinguistic Transition in Former Eastern Bloc Countries: Two Decades after the Regime Change*. Frankfurt am Main – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Warszawa – Wien: Peter Lang, s. 141–183.
- VACHEK, J. (ed.) (1966): *Travaux linguistiques de Prague, 2: Les problèmes du centre et de la périphérie du système de la langue*. Prague: Academia.

Jakub Kopecký – Jiří Nekvapil –
Helena Źörencik – Tamah Sherman

Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.
Letenská 4, 118 51 Praha 1

<kopecky@ujc.cas.cz>

<ozorencik@ujc.cas.cz>

<sherman@ujc.cas.cz>

Ústav obecné lingvistiky FF UK

nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1

<jiri.nekvapil@ff.cuni.cz>

MULTIDISCIPLINÁRNÍ PŘÍSTUPY V JAZYKOVÉM PLÁNOVÁNÍ A JAZYKOVÉ POLITICE

Ve dnech 23.–25. srpna 2018 se na Torontské univerzitě konala mezinárodní konference zaměřená na výzkum jazykového plánování a jazykové politiky. Jedná se o každoroční konferenci, kterou do roku 2016 pořádala univerzita v Calgary. Tentokrát to tedy bylo podruhé, kdy se organizace chopil Ontarijský ústav pedagogických studií (*Ontario Institute for Studies in Education*), jedna ze součástí Torontské univerzity. Konference se zúčastnilo přibližně 120 odborníků. Nejpočetněji byli zastoupeni badatelé z několika kanadských univerzit, významně byla reprezentována Asie (Japonsko, Indie, Čína), po ní Latinská Amerika a Evropa.

Organizátoři rozdělili prezentace v jednotlivých dnech do čtyř či pěti paralelních sekcí. Na plenární přednášky pozvali Kristin Snoddonovou z Ústavu aplikované lingvistiky a diskurzních